

פרק י"ח (2) / נישואי דוד ומיכל

...וישר הדבר בעיניו: (כא) ויאמר שאול אתגנה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים ויאמר שאול אל דוד בשתים³ תתחתן בי היום:

דוד שב ומסרב, אך הפעם סירובו שונה:

(כג) וידברו עבדי שאול באזני דוד את הדברים האלה ויאמר דוד הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה⁴:

בניגוד לפעם הראשונה, אז טען דוד שאין הוא ראוי כלל להיות קשור למלך בשל מעמדו המשפחתי, כאן רומז דוד כי הבעיה היא בעיקר כלכלית – אין בכוחו לתת מוהר ראוי לבת המלך. נזכיר שוב כי מצדו של שאול לא הייתה כל הצדקה לדרוש מוהר, שהרי דוד זכה בבת המלך מן הדין.⁵ ואולם, שאול מנצל את הצעתו של דוד כדי לנסות 'לפגוע' בדוד באמצעות הפלשתים כבר בשלב זה:

(כה) ויאמר שאול פה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנכם באיבי המלך ושאלו חשב להפיל את דוד ביד פלשתים⁶:

אך זממו של המלך שאול לא עלה בידו. לא זו בלבד שדוד מצליח לעמוד במשימה – הוא אף משיג כפליים מן המוהר המבוקש, ואינו מותיר לשאל כל בררה:

(כז) ויקם דוד וילך הוא ואנשיו ויך בפלשתים מאתים איש ויבא דוד את ערלתיהם וימלאום למלך להתחתן במלך ויתן לו שאול את מיכל בתו לאשה:

יכולתו של דוד לנצח באופן כזה את הפלשתים מעוררת שוב את יראתו של שאול, ובפעם השלישית בפרק מוצג יחסו של שאול לדוד כניגוד לאהבתם של אחרים אליו:

א. שאול דוד

חציו השני של פרק י"ח ממשיך לתאר את תוצאות העוינות שהשתלטה על יחסו של שאול לדוד, ואת ניסיונות הפגיעה של שאול בדוד. לאחר שנכשל הניסיון לפגוע בדוד בחניתו, באופן עקיף (כפי שביארנו בשיעור הקודם), מנסה שאול 'להיפטר' מדוד בדרך אחרת:

(יז) ויאמר שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה אף הנה לי לבן חיל והלחם מלחמות ה' ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים:

המקרא אינו מזכיר לנו כלל, שבתו של שאול מגיעה לדוד בדין, כפי שהובטח במלחמה עם גלית והפלשתים: "והיה האיש אשר יפנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל"^(יז, כה). התנאי שמזכיר שאול – "אף הנה לי לבן חיל והלחם מלחמות ה'" – נראה בלתי-מוצדק, שכן שאול כבר התחייב לתת את בתו למי שיכה את הפלשתי, וכעת עליו לפרוע את התחייבותו. ברם, נראה ששאול לא היה מעוניין באמת לתת את בתו לדוד, והוא עשה זאת מתוך תקווה ש"תהי בו יד פלשתים".

בשלב הראשון דוד מסרב להצעה:

(יח) ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך:

שאול, שמלכתחילה לא היה נלהב להשיא את בתו לדוד, ממחר לנצל את סירובו של דוד ולהיפטר מהתחייבותו:

(יט) ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחלתי² לאשה:

מבחינתו של שאול, הוא נפטר מהתחייבותו, ובכך יכול היה הסיפור להסתיים. אלא שבסיפור יש גורם אחד נוסף, והוא משנה את התמונה:

(כ) ויתאהב מיכל בת שאול את דוד ויגדו לשאול...

סביר להניח, שמיכל שלחה לשאול שליחים לבקש את דוד, ובעיני שאול שבה והתעוררה ההזדמנות עליה חשב מלכתחילה:

3 גם ביטוי זה קשה במקצת. רש"י מפרש "באחת משתיים" (כמו "שלוש אנכי נוטל עליך" [שמ"ב כ"ד, יב], במשמע 'אחת משלוש'), אך ייתכן גם לפרש: 'בשנייה'. ועיין להלן.

4 בדבריו של דוד יש משחק מילים: "הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה".

5 יש לציין שבתרגום השבעים (נוסח b) הושמט כל הסיפור על מרב, כנראה בגלל הדמיון לסיפור על מיכל, וכן הושמטו המילים "בשתים תתחתן בי היום", כנראה מאותה סיבה. אם זו אכן הסיבה להשמטה, הרי שנעלמו מעיני התרגום ההבדלים המשמעותיים שבין שני הסיפורים: בסיפור מרב יצאה הזימה לנישואין מאת שאול, ולפחות מנקודת מבט זו, שאול התכוון למלא את חובתו ממלחמת גלית, וכלל לא דרש תמורה; בסיפור מיכל, זימת הנישואין הייתה של מיכל, ושאול אף ציפה למוהר עבור הנישואין, ובכך התעלם לגמרי מהתחייבותו כלפי דוד. (ייתכן גם שסיפורי מיכל ומרב ממשכיכים את הבחינות השונות: סיפור מרב הוא המשך של פרק י"ז, ואילו סיפור מיכל, המתעלם מחיובו של שאול, עשוי להמשיך את הבחינה של פרק י"ז, שבה לא תוארה מלחמת דוד וגלית, ואכמ"ל.)

6 זהו כבר האזכור השלישי בתוך תשעה פסוקים (יז-כה) לרצונו של שאול לפגוע בדוד באופן עקיף, על ידי הפלשתים: "ושאלו אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים... ויאמר שאול אתגנה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים... ושאול חשב להפיל את דוד ביד פלשתים".

1 המילים "ומי חיי משפחת אבי בישראל" מבטאות בפשטות הצטננות של דוד, אך רצף המילים קשה במקצת להבנה, והמפרשים העלו בכך כיוונים שונים. לפי תרגום יונתן, כוונת דוד היא שאין ערך מיוחד בחייו, מלבד היותו ממשפחת בית אביו. ר"ק פירש כי כוונתו שהן הוא הן משפחתו אינם חשובים; ורלב"ג הציע גם הסבר מדוע (על פי פירוש ר"ק) ממעט דוד בחשיבות משפחתו – כיוון שבה משפחת רות המואבייה. ואפשר ש"חיי" הוא מלשון שבת ומחנה, כמו "חית פלשתים" (שמ"ב כ"ג, יא, יג, והשווה לפס' טז שם – "מחנה"; ועיין גם תהילים ס"ח, יא).

2 בשמ"ב כ"א, ח מופיעה דמות זו בשמה המלא: "עדריאל בן ברזילי המחלתי". יש מקום להשערה, שברזילי המחלתי הוא הוא ברזילי הגלעדי, ידידו של דוד ועוזרו במרד אבשלום, שכן מחולה נמצאת כנראה בעבר הירדן.

כג; ושאלו, שהתחייב לתת את בתו לאיש אשר יכה את גלית הפלשתי (שמ"א י"ז, כה), נותן, כאמור, את בתו לאחר.

ג. בשני המקרים מתבקש החתן לשלם בעבור הנישואין, ובשניהם הוא משלם כפליים ממה שהתבקש מתחילה. יעקב מבקש מלבן "אָעֲבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתֶדֶק הַקְּטָנָה" (בראשית כ"ט, יח), אך בפועל, לאחר שהחליף לבן את רחל בלאה, עבד יעקב "אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׁתֵי בְנֵי־יָדָי" (שם ל"א, מא). שאלו מעביר לדוד מסר ולפיו "אֵין חֶפֶץ לְמִלְכָּךְ בְּמַהֵר כִּי בְמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים" (שמ"א י"ח, כה), אך למעשה: "וַיִּקֶּם דָּוִד... וַיִּבֶן בְּפִלְשְׁתִּים מְאִתִּים אִישׁ וַיִּבְּא דָּוִד אֶת עָרְלֹתֵיהֶם" (שם, כז).

ד. נראה שהמקרא רומז להקבלה שבין שני הסיפורים גם בדמיון הלשוני ביניהם. ספר שמואל מספר שלאחר ששמע דוד על התנאי לנישואיו עם מיכל:

וַיֵּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינַי דָּוִד לְהִתְחַתֵּן בְּמִלְכָּךְ וְלֹא מְלֹאוֹ הַיָּמִים

(שמ"א י"ח, כו).⁸

ביטוי זה מזכיר מאוד את דברי יעקב:

הִבֵּה אֶת אֲשֵׁתִי כִּי מְלֹאוֹ יָמַי וְאָבֹאָה אֵלַיָּה

(בראשית כ"ט, כא).⁹

ה. גם המשך האירועים מקביל. הקרע שבין החתן לחותן הולך ומתרחב, עד שבסופו של דבר בורח החתן מהחותן בסיוע האישה, המשתפת פעולה עם בעלה נגד אביה: אל יעקב מצטרפות נשותיו בבריחתו (בראשית ל"א, יד-יז), ומיכל מצילה את דוד מיד אנשי שאלו (שמ"א י"ט, יא-יז). מעניין, שבשני המקרים מוזכרים אצל האישה התרפים (בראשית ל"א, לד; שמ"א י"ט, יג).¹⁰

ו. בשני הסיפורים מתקיים בסופו של דבר מפגש בין החותן-הרודף ובין החתן-הנרדף, ובסיכומו משלימים הצדדים זה עם זה, נשבעים זה לזה בה', ושמים את ה' שופט ביניהם:

אֶ-לֹהֵי אַבְרָהָם וְאֵלֵי נְחֹר יִשְׁפֹּטוּ בֵּינֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְיָהֶם

(בראשית ל"א, גג);

וְהָיָה ה' לְדִין וְשֹׁפֵט בֵּינֵי וּבֵינָךְ

(שמ"א כ"ד, טו).¹¹

8 לשון זה מופיע גם בהמשך: "וַיִּבְּא דָּוִד אֶת עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לְמִלְכָּךְ" (שם, כז).

9 במסגרת סיפורו של דוד הביטוי אכן קשה. רש"י ביאר: "לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות", ובעקבותיו הלכו יתר המפרשים (ר"י קרא, רד"ק, ר"ד ומצודת דוד), אבל בפסוקים שקדמו כלל לא נזכר ששאלו קצב לדוד זמן מוגדר. עובדה זו מחזקת את ההשערה, שהשימוש בביטוי זה נועד להגדיל את הזיקה שבין שני הסיפורים.

10 קיים גם דמיון לשוני בין דברי שאלו למיכל "לְמָה כָּכָה רָמִיתִנִּי" (י"ט, יז) לבין דברי יעקב ללבן "הֲלֹא בְּרַחֵל עֲבָדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רָמִיתִנִּי" (בראשית כ"ט, כה).

11 לאור הקבלות אלו ניתן להבין גם כמה מן הכתובים הסתומים בפרקנו, שייכתן שנועדו להוסיף לזיקה שבין שני הסיפורים. ייתכן, שכן יש להבין את המילים "בְּשֵׁתֵים תִּתְחַתֵּן בֵּי הַיּוֹם", הרומזות אולי לחתונה הכפולה של יעקב עם רחל בלאה, ואפשר שגם הביטוי "וְהָיָה בְּעֵת תַּת...". (פס' יט) מזכיר את תרמיתו של לבן.

(ב) וַיִּקְחֵהוּ שְׂאוֹל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נָתַנוּ לָשׁוּב בַּיַּת אָבִיו: (ג) וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאֶהְבְּתוּ אֹתוֹ כִּנְפֹשׁוֹ...

(טו) וַיִּרְא שְׂאוֹל אֲשֶׁר הוּא מְשַׁכֵּל מְאֹד וַיִּגְרַם מִפְּנֵיו: (טז) וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיהוָה אֱהָב אֶת דָּוִד כִּי הוּא יוֹצֵא וַיָּבֵא לְפָנֵיהֶם...

(כח) וַיִּרְא שְׂאוֹל וַיֵּדַע כִּי ה' עִם דָּוִד וּמִיכָל בַּת שְׂאוֹל אֶהְבְּתֶהּ:

אל מול אהבת אנשים כה רבים את דוד, בולטת הלשון הדומה בה בחר הכתוב להדגיש את היחס שפיתח כלפיו שאלו כתוצאה מיראה זו:

(כט) וַיֹּאסֶף שְׂאוֹל לְרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שְׂאוֹל אִיֵּב אֶת דָּוִד כָּל הַיָּמִים:

ואם אין בכך די, מסתיים הפרק בתיאור, שאף בו יש כדי להגביר את יראתו ואת עוינותו של שאלו כלפי דוד:

(ל) וַיִּצְאוּ שְׁרֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי מִדֵּי צֵאתָם שָׁכַל דָּוִד מִלֵּל עֲבָדֵי שְׂאוֹל וַיִּיקֶר שְׁמוֹ מְאֹד:

המסר הפשוט העולה מן הפרק הוא, שלא זו בלבד שניסיונותיו של שאלו לפגוע בדוד לא צלחו – הם אף הביאו לתוצאה הפוכה: ראשית, הם הגבירו את הערצת העם כלפי דוד; שנית, אהבתה של מיכל לדוד סייעה לו, כפי שנראה בפרק הבא, לחמוק משאלו גם בעתיד.

ב. מיכל ודוד

אך כאמור, הסיפור אינו מצטמצם לשאלו. פרק זה פותח גם את תיאור מערכת היחסים שבין דוד ומיכל, שהיא מן המפותלות והמורכבות ביותר במקרא. תחילתה באהבה חסרת תקדים ובמסירות נפש מצדה של מיכל, וסופה במפח נפש ובקביעה שלמיכל בת שאלו לא היה ילד עד יום מותה (שמ"ב ז', כג).

והנה, בבואנו לפענח את טיבה של מערכת יחסים זו, על עליותיה ומורדותיה, אנו מגלים כי המקרא כבר נתן בידנו מפתח חשוב ביותר להבנת הדברים – הקבלה מרשימה בהיקפה למערכת יחסים אחרת במקרא: אהבת יעקב ורחל.⁷ לאורך הפרקים הבאים נעסוק בהקבלה זו בפירוט; כאן נעמוד על ראשיתה של ההקבלה, ועל חשיבותה כבר בפתיחת הסיפור.

נקודות ההקבלה המרכזיות בפרקנו הן:

א. בשני הסיפורים הגיבורים הם החתן (יעקב/דוד), החותן (לבן/שאלו) ושתי בנותיו (לאה ורחל / מרב ומיכל).

ב. בשני הסיפורים מפר החותן התחייבות שנתן בדבר נישואין עם בתו: לבן מחליף את רחל בלאה (בראשית כ"ט,

7 עיין על כך ביתר הרחבה בספרי מקבילות נפגשות – מקבילות ספרותיות בספר שמואל, אלון שבות תשס"ו, עמ' 109-121.

ברם, דווקא הקבלות אלו מחדדות את ההבדל העיקרי שבין שני הסיפורים. בעוד שאצל יעקב חוזר המקרא שוב ושוב על אהבתו לרחל – "וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רָחֵל... וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתָהּ... וַיֵּאָהֵב גַּם אֶת רָחֵל מִלֵּאָה" (בראשית כ"ט, יח-ל) – אצל דוד נעדר רגש זה לחלוטין. העדר זה מודגש דווקא על ידי הימצאותו הנדירה¹² אצל מיכל: "וַתֵּאָהֵב מִיכַל בֵּת שְׂאוּל אֶת דָּוִד... וּמִיכַל בֵּת שְׂאוּל אֶהְבְּתָהּ" (שמ"א י"ח, כ-כח).

יתרה מזאת, במהלך הפרק מתברר מה באמת עומד מאחורי התלבטותו של דוד אם לשאת את מיכל:

וַיֹּאמֶר דָּוִד הַנְּקֵלָה בְּעֵינֵיכֶם הַתַּחַת בְּמֶלֶךְ... (שם, כג);

וַיֵּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינַי דָּוִד¹³ לְהַתַּחַת בְּמֶלֶךְ (שם, כו);

וַיָּבֵא דָוִד אֶת עֶרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לְמֶלֶךְ לְהַתַּחַת בְּמֶלֶךְ (שם, כז).

כך אפוא התחילה מערכת היחסים שבין דוד ומיכל: אהבה חד-צדדית של מיכל, אל מול הסכמה של דוד לנישואין מן השיקול הצדדי "להתחתן במלך". אין ספק, שחוסר איזון זה אינו מצב מיטבי, וכפי שנראה, הוא השורש לכל ההתנהלות הבעייתית שהייתה בהמשך.

בשולי הדברים נעיר, שלהקבלה זו יש משמעות נוספת: הקבלת שאול ללבן הארמי. הקבלה זו בין שני החותנים שאינם עומדים בהתחייבויותיהם אינה מחמיאה, כמובן, לשאול, ומחמירה את השיפוט המקראי השלילי של התנהגותו.

* *

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח *

* עורך: בעז קלוש *

* *

* בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון *

* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *

* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *

* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דואל: office@etzion.org.il *

* *

12 מיכל היא האישה היחידה במקרא שמסופר עליה כי אהבה איש.

13 והשווה: "וַתֵּאָהֵב מִיכַל בֵּת שְׂאוּל אֶת דָּוִד וַיְגִדוּ לְשְׂאוּל וַיֵּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו. וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶתְנֶנָּה לוֹ וְתָהִי לוֹ לְמוֹקֵשׁ וְתָהִי בּוֹ יַד פְּלִשְׁתִּים" (שם, כ-כא). נראה שהמקרא מבקש לרמוז כי שני הצדדים עשו את הצעד מתוך אינטרס אישי נסתר, ולא מתוך רצון בגופו של עניין.